

м. Страсбург, 7 листопада 2019 року

КРЕС (2019) Висновок № 22

**КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ
(КРЕС)**

**ВИСНОВОК № 22 (2019)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету міністрів Ради Європи
про роль помічників суддів**

I. ВСТУП

1. Європейська конвенція з прав людини (далі — ЄКПЛ) гарантує право на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом¹. Незалежність і безсторонність суддів захищаються як під час їхнього призначення, так і під час виконання ними своїх обов'язків, аби судді могли приймати рішення з огляду на ці гарантії. Коли судді отримують у процесі судочинства підтримку з боку помічників, якість і ефективність їхньої роботи може бути покращена в інтересах суспільства та сторін провадження. Однак це має здійснюватися так, щоби не ставити під загрозу права сторін у розумінні статті 6 ЄКПЛ. Таким чином, КРЄС підготувала цей Висновок згідно з повноваженнями, покладеними на неї Комітетом міністрів Ради Європи.

2. Висновок було підготовлено на підставі попередніх Висновків КРЄС, Великої хартії суддів КРЄС (2010 р.), а також відповідних документів Ради Європи, зокрема Європейської хартії про статус суддів (1998 р.) і Рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки».

3. У Висновку також взято до уваги відповіді членів КРЄС, наведені в опитуванні щодо «ролі судових помічників і юридичних помічників у судах та їхніх взаємин із суддями», короткий виклад цих відповідей і попередній проект тексту Висновку підготовлений професором, доктором Анне Сандерс (*Anne Sanders*, Білефельдський університет, Вищий земельний суд у м. Гаммі), яка є науковим експертом, призначеним Радою Європи.

II. ПІДТРИМКА СУДДІВ: ПРЕДМЕТ ВИСНОВКУ

A. Хто такі помічники суддів?

4. Роботу суддів можуть підтримувати різного роду помічники й працівники суду. Висновок приділяє основну увагу помічникам суддів. Помічники суддів мають юридичну освіту і допомагають суддям або колегам суддів у їхній роботі, пов'язаній з ухваленням рішень. Помічники суддів виконують широкий перелік завдань, таких як проведення аналізу, підготовка матеріалів з правових питань і проектів судових рішень. Посади цих осіб можуть називатися по-різному, у тому числі: помічники суддів, судові клерки, співробітники з правових питань,

¹ Стаття 6 ЄКПЛ.

секретарі, *Referendare*, *Wissenschaftliche Mitarbeiter*, *Gerichtsschreiber*, *référéndaires*, *greffiers* тощо².

B. Працівники суду поза предметом Висновку

5. Судова система не може обійтися без працівників суду, які відповідають за безпеку, утримання будівель суду та інформаційні системи. Такі працівники, однак, не є предметом аналізу Висновку.

6. Як і помічники суддів, помічники з адміністративних питань часто працюють у щільному контакті з суддями. Вони займаються, наприклад, упорядкуванням судових документів, листуванням, підготовкою офіційних варіантів рішень, підбором документів і статистичних даних. Хоча обсяг їхньої роботи може значною мірою збігатися з обсягом роботи помічників суддів, Висновок зосереджений на статусі та обов'язках саме помічників суддів.

7. У Висновку не йдеться про студентів останніх курсів юридичних факультетів, які проходять стажування в суді, навіть коли вони надають підтримку суддям.

8. Поза рамками Висновку залишаються й працівники судів, відомі під назвою *Rechtspfleger*, а також іспанські *Letrados de la Administración de Justicia*, які мають обмежені повноваження щодо ухвалення рішень за певних обставин, наприклад, з питань примусового виконання чи реєстрації. Такі працівники судів, замість підтримки суддів у їхній роботі з ухвалення рішень, самостійно виконують власні повноваження й працюють над власними завданнями. У деяких державах-членах, однак, помічники суддів також наділені певними повноваженнями з ухвалення рішень, причому ці повноваження відрізняються від підтримки, яку вони забезпечують суддям. До того ж у багатьох державах-членах спеціальні працівники суду, наприклад бельгійський *greffier*, виконують і такі обов'язки, як реєстрація, посвідчення судових рішень та інших документів, а також ведення офіційного протоколу судового засідання. Ці специфічні обов'язки також не розглядаються у Висновку, оскільки їхнє виконання може потребувати певної незалежності навіть від судді.

² Наведені в цьому Висновку відомості про практику держав-членів є дуже стислими. Щоб отримати докладнішу інформацію, пропонуємо ознайомитися з відповідями членів КРЄС і стислим викладом цих відповідей за посиланням <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-no.-22-on-the-role-of-court-clerks-and-legal-assistants-within-the-courts-and-their-relationships-with-judges>.

9. У різних державах-членах судовий персонал, що обіймає посади з однаковою назвою, може виконувати різні обов'язки. Навіть якщо такий персонал відіграє подвійну роль, Висновок обмежується тією її частиною, яка полягає в підтримці функцій, виконуваних суддею.

10. У багатьох випадках судді, аби ухвалити належне рішення в справі, мають спиратися на знання і досвід фахівців з неюридичною освітою. Однак такі фахівці, навіть якщо вони є штатними працівниками суду, також залишаються поза рамками Висновку.

III. РОЛЬ ТА ОБОВ'ЯЗКИ СУДДІВ І ПОМІЧНИКІВ СУДДІВ

A. Чим обґрунтовується потреба у використанні помічників суддів?

1. Підтримка відправленню правосуддя

11. Підтримка відправленню правосуддя в інтересах суспільства має бути основним обґрунтуванням потреби у використанні помічників суддів. Компетентні помічники суддів здатні надавати суттєву підтримку, тим самим допомагаючи підвищувати якість судових рішень. Особливо корисною може виявитися робота помічників суддів, які мають спеціальні юридичні знання³. Однак не слід нехтувати призначенням кваліфікованих суддів і забезпеченням достатніх можливостей для навчання суддів, наймаючи замість цього помічників суддів.

2. Навчання молодих юристів, зокрема (майбутніх) суддів

12. Робота помічників суддів також може слугувати освітнім цілям. Працюючи помічниками суддів, молоді юристи можуть отримати корисне уявлення про роботу судів. Це підтверджується досвідом держав-членів. У деяких державах-членах робота помічником судді є обов'язковою частиною юридичної освіти до початку практичної діяльності⁴. В інших державах-членах стаж роботи помічником судді є офіційною чи неофіційною передумовою або принаймні вважається корисним досвідом для тих, хто претендує на суддівську посаду⁵. Навіть у країнах, де відсутня система кар'єрного просування судді, а суддів

³ Наприклад, фахівців із міжнародного та європейського права: Висновок КРЕС № 9 (2006), підпункт 19, рекомендація A (e).

⁴ Німеччина, Словенія.

⁵ Бельгія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Республіка Молдова, Польща, Словенія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція.

призначають з-поміж успішних юристів-практиків, вважають за корисне мати можливість поглянути на справи під іншим, аніж суддівський, кутом зору⁶. А в деяких країнах, де молоді судді можуть обмежений час працювати помічниками суддів у судах вищих інстанцій, таке відрядження⁷ здатне забезпечити корисне розуміння та досвід перед їхнім призначенням на більш високі посади в судовій системі.

3. Ефективність

13. Своєчасне та ефективне з погляду витрат вирішення справ — це головна мета, яка постає перед усіма судовими органами. Крім того, якість судових рішень, ухвалених на підставі справедливого розгляду питань⁸, є вагомим аспектом ефективної судової системи. Помічники суддів можуть бути важливим інструментом у тому, щоб зняти з суддів тягар несудових завдань, аби прискорити роботу судів, скоротити відставання з розглядом справ⁹, а також допомогти суддям з підготовкою більш якісних рішень. Як зазначалося КРЕС, обов'язком держав-членів є забезпечення достатніх ресурсів, щоб суди були в змозі виконувати судову роботу високої якості в інтересах суспільства¹⁰. Це передусім потребує виділення фінансових коштів на призначення достатньої кількості суддів. Однак судді не працюють у судах самотужки. Тому потрібно забезпечити достатнє фінансування, щоб найняти кваліфікований судовий персонал, у тому числі помічників суддів¹¹.

14. Має досягатися баланс між швидкістю судового процесу і правом сторін на незалежний і неупереджений суд. Стаття 6 ЄКПЛ гарантує право сторін на прийняття рішення справедливим і безстороннім судом. Помічник судді не є частиною такого суду. Відповідно, помічників суддів не слід використовувати на шкоду призначенню достатньої кількості суддів. Якщо навантаження на суддів занадто високе, це може посилити спокусу делегувати помічникам суддів виконання більшого, ніж бажано, обсягу повноважень¹².

⁶ Ірландія, Сполучене Королівство.

⁷ Албанія, Німеччина, Словенія, Хорватія.

⁸ Див. Рекомендацію CM/Rec (2010) 12, пункт 31; стосовно якості судових рішень див. Висновок КРЕС № 11 (2008).

⁹ Див. Висновок КРЕС № 6 (2004), пункт 65.

¹⁰ Див. Рекомендацію CM/Rec (2010) 12, пункт 32 і Висновок КРЕС № 2 (2001), пункт 4; Висновок № 10 (2007), пункт 37; Висновок № 17 (2014), пункт 35; Висновок № 18 (2015), пункт 22.

¹¹ Див. Висновок КРЕС № 11 (2008), пункт 14; Висновок КРЕС № 2 (2001), пункт 8.

¹² Щодо впливу надмірного навантаження на роботу з помічниками суддів див.: Nina Holvast, *In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch*

15. Надаючи підтримку суддям у процесі ухвалення судових рішень, помічники суддів здатні допомогти в поліпшенні роботи суду на всіх рівнях. Державам-членам необхідно ретельно зважувати, чи варто використовувати помічників суддів, а якщо так, то в судах яких інстанцій і яким чином слід організувати їхню роботу, щоб забезпечити якість, дотримання строків і тим самим ефективність судової системи. З цього приводу держави-члени мають усвідомлювати, що різні цілі використання помічників суддів можуть бути взаємовиключні. Якщо держави-члени прагнуть забезпечити швидке ухвалення рішень через залучення помічників суддів, цієї мети неможливо досягти, якщо наймати помічників суддів із суто освітніми цілями, оскільки це створює для суддів додаткове навантаження у вигляді наставництва та навчання.

16. Хоча всі держави-члени, де використовують помічників суддів, погоджуються з тим, що помічники суддів надають цінну допомогу та економлять суддям час, лише невелика кількість держав збирають дані про те, наскільки дійсно корисними є помічники суддів¹³. Тому рекомендується, щоб держави-члени проводили оцінку внеску з боку помічників суддів.

В. Роль судді та роль помічника судді

1. Роль судді

17. Розуміння ролі судді в будь-якій судовій системі нерозривно пов'язане з історією, правовою та судовою культурою. Тому роль судді ще дотепер розуміють по-різному в різних державах-членах. Значні відмінності можуть існувати, наприклад, між країнами континентального та загального права. У системах загального права написання судового рішення може сприйматися як особистий обов'язок, який не слід делегувати чи частково доручати помічникам, незалежно від рівня кваліфікації асистента.

18. Якими різними не були б практика та традиції судових систем, ухвалення рішень посідає центральне місце в ролі судді у всіх країнах.

district courts [Ніна Голваст. В суддівській тіні. Участь помічників суддів у роботі голландських окружних судів], 2017, с. 179–181; див. також *Peter Bieri, Law Clerks in Switzerland – A Solution to Cope with the Caseload* [Петер Б'єрі. Судові секретарі в Швейцарії – рішення, що допомагає подолати навантаження], 7 *International Journal for Court Administration* (2016).

¹³ Наприклад, Чехія, Сполучене Королівство; у Хорватії дослідження виявило, що суди з помічниками суддів працюють продуктивніше, ніж суди без такої підтримки.

Стаття 6 ЄКПЛ встановлює вимоги до законності судового рішення. Процедури¹⁴ і вагомні гарантії суддівської незалежності та безсторонності покликані захищати процес ухвалення рішень окремим індивідуальним суддею¹⁵. Ці гарантії забезпечують, що судді вільні виносити рішення в справах незалежно та безсторонньо, відповідно до закону та власного розуміння фактів¹⁶. Ці гарантії — не привілеї, надані у власних інтересах суддів. Гарантії діють в інтересах верховенства права та в інтересах осіб, що домагаються правосуддя, як це гарантується статтею 6 ЄКПЛ¹⁷. Таким чином, ухвалення рішень — це не привілей суддів, що може бути довільно делегований, а основа їхніх обов'язків у суспільстві, заснованому на верховенстві права. Судді не лише керують справами, а мають володіти законодавством і фактами так, щоби ухвалення судових рішень залишалось виключно їхньою прерогативою.

2. Роль помічника судді

19. Роль помічника судді впливає з ролі судді. Помічники суддів мусять підтримувати, а не замінювати суддів у виконанні ними своїх функцій. Якими не були б їхні обов'язки, вони мусять перебувати під керівництвом судді або суддів, які відповідають за всі аспекти ухвалення рішень. Однак, підтримуючи суддів протягом судового процесу, помічники суддів беруть участь у виконанні судових завдань. Тому вони мусять відповідати високим професійним та етичним нормам і тим самим сприяти зміцненню суспільної довіри до судових установ¹⁸.

С. Робота помічників суддів

20. Рішення щодо того, чи слід залучати помічників суддів і якою мірою, залежить від кожної окремої правової системи. Це рішення

¹⁴ Щодо важливості призначення суддів див. Рекомендацію CM/Rec (2010) 12, пункти 3, 4. Див. також рішення Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) у справі «Астрадсон проти Ісландії» (*Astradsson v. Iceland*) від 12 березня 2019 року, заява № 26374/18.

¹⁵ Див. Хартію основних прав Європейського Союзу: рішення Суду Європейського Союзу (далі — ЄСЄ) у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses *oprotu Tribunal de Contas*» від 27 лютого 2018 року — С 64/16, пункт 44. Щодо важливості розподілу повноважень і суддівської незалежності як елемента суспільної значимості в забезпеченні свободи слова див. рішення ЄСПЛ у справі «Бака проти Угорщини» (*Baka v. Hungary*) від 23 червня 2016 року, заява № 20261/12, пункти 162–176.

¹⁶ Рекомендація CM/Rec (2010) 12, пункт 5.

¹⁷ Рекомендація CM/Rec (2010) 12, пункт 11.

¹⁸ Див. Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини, с. 4.

залежатиме від багатьох чинників, зокрема правових традицій і розуміння ролі судді та сторін.

1. Які обов'язки та відповідальність мають залишитися за суддею?

21. Як уже зазначалося, ухвалення рішень — це основа суддівських обов'язків у всіх правових системах. Тому воно мусить залишатися за суддею або колегією суддів, відповідальних за розгляд справи. Ухвалення рішень потребує застосування права на основі всебічного розуміння фактів. Судді проводять засідання, щоби встановити факти та обговорити питання в рамках спору з адвокатами та сторонами провадження. У кримінальних справах, наприклад, засідання дають можливість вислухати потерпілого та обвинуваченого. Написання судового рішення має ґрунтуватися на тому, що суддя ухвалюватиме рішення щодо кожного аспекту справи¹⁹.

22. Чим більше повноваження помічників суддів наближаються до процесу ухвалення рішень, тим важливіше, аби судді та судові системи звертали на це більше уваги. Уся підготовча робота потребує збереження балансу між ефективною організацією роботи та контролем з боку судді. Що стосується суддів, такий баланс має досягатися шляхом їхнього пильного нагляду за роботою помічників суддів.

2. Робота помічників суддів, пов'язаних з процесом ухвалення рішень

23. Відповіді на опитування КРЕС, надані державами-членами, свідчать про те, що помічники суддів можуть виконувати різноманітні обов'язки різного ступеня відповідальності. Якщо помічники суддів активно працюють у рамках процесу ухвалення рішень, держави-члени мусять гарантувати, що суддя зберігає контроль заради забезпечення прав сторін відповідно до статті 6 ЄКПЛ.

(i) Упорядкування документів і дослідження фактів

24. Помічники суддів можуть допомагати в дослідженні фактів, наприклад, упорядковуючи та пильно вивчаючи великі документи під керівництвом і наглядом судді²⁰. Однак ухвалення судових рішень має спиратися на факти, а встановлення й оцінювання фактів залишається

¹⁹ Щодо важливості професіоналізму суддів див. Висновок КРЕС № 11 (2008), пункти 21–23.

²⁰ На Мальті помічники суддів збирають докази для суддів.

виключною відповідальністю судді. Відповідно, роль помічника щодо цього має залишатися обмеженою.

(ii) Написання рішень або написання пропозицій щодо рішення

25. У багатьох державах-членах помічники суддів беруть участь у підготовці текстів рішень і постанов²¹. Це може також включати підготовку проєктів процесуальних рішень. Однак у деяких державах-членах залучати помічників суддів до процесу підготовки не дозволяється²². Якщо помічники суддів беруть участь у процесі підготовки рішень, їм слід працювати під пильним наглядом і згідно з указівками судді. Тому державам-членам слід розглянути питання про те, чи варто і наскільки доцільно дозволяти присутність і участь помічників суддів в обговоренні судових справ.

26. Якщо помічники суддів готуватимуть проєкти текстів рішень у повному обсязі, є ризик того, що пропозиції помічника впливатимуть на хід думок судді («якірний ефект»). Цей ефект може також виникати тоді, коли помічник судді лише готуватиме письмову пропозицію, як слід вирішити справу²³. Ці ризики можуть бути особливо високі, якщо помічники суддів без указівок з боку судді готують перший варіант рішення або письмову пропозицію щодо рішення. Однак навіть якщо такий проєкт рішення або пропозиція підготовлені вже після того, як суддя висловив свою попередню думку, доручення написання проєкту помічнику може перешкодити тому, щоби суддя ознайомився зі справою повністю. За таких обставин суддя може не усвідомлювати, що перше враження від справи може змінитися після детальнішої роботи над проєктом рішення. Судді мають усвідомлювати ці ризики та забезпечувати свою неодмінну відповідальність за судові рішення.

(iii) Самостійна робота над справами

27. У деяких державах-членах помічники суддів працюють над справами більш самостійно, наприклад, вирішуючи процесуальні питання, такі як призначення експерта, або затверджуючи рішення про витрати на розгляд справи. У незначній частці держав-членів помічники суддів також можуть проводити судові засідання та працювати над

²¹ Австрія, Андорра, Бельгія, Грузія, Латвія, Литва, Республіка Молдова, Російська Федерація, Україна, Фінляндія, Хорватія, Швеція.

²² Андорра, Ірландія, Сполучене Королівство.

²³ Теоретичне обговорення цієї проблеми з додатковими посиланнями див. *Nina Holvast, In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch district courts*, 2017, с. 216.

незначними справами²⁴. У багатьох випадках рішення помічників суддів потребують затвердження з боку судді. Якщо держави-члени дозволяють помічникам суддів виконувати такі важливі завдання, то це має відбуватися лише на правових підставах і під пильним наглядом судді.

(iv) Робота над допуском справ до касаційного або конституційного перегляду

28. Верховний та конституційний суди відіграють унікальну роль в уніфікації судової практики²⁵, і до них часто надходить велика кількість справ. Помічники суддів, які працюють у верховних і конституційних судах, часто готують короткий виклад обставин справ і відповідного законодавства та вносять свої пропозиції щодо прийняття заяви до розгляду касаційним чи конституційним судом²⁶. Така допомога у «відсіюванні» заяв може сприяти зосередженню суддів на більш важливих справах, тоді як помічники допомагатимуть швидше розібратися з рутинними справами. Однак існує ризик того, що помічники суддів впливатимуть на відбір справ. Держави-члени мусять усвідомлювати ці ризики та забезпечувати, щоби за судьями зберігався контроль стосовно ухвалення рішень і відбору справ.

3. Робота помічників суддів поза процесом ухвалення рішень

(i) Правові дослідження

29. Помічники суддів можуть проводити дослідження законодавства (якщо цього не було зроблено сторонами), включно з аналізом судової практики. Відповідна практика наявна в усіх державах-членах, де діють помічники суддів. У деяких державах-членах, однак, дослідження розглядають насамперед як обов'язок сторін²⁷. Проте якщо помічники суддів готуватимуть матеріали з пропозиціями щодо рішень або обґрунтуванням рішень, вони дедалі більше залучатимуться до процесу ухвалення рішень.

²⁴ Такі можливості існують у Боснії та Герцеговині, Ісландії, Словенії, Фінляндії, Хорватії, Чехії та Швеції.

²⁵ Щодо ролі верховних судів у забезпеченні єдності судової практики див. Висновок КРЄС № 20 (2017), пункти 20–25.

²⁶ Австрія, Андорра, Грузія, Ісландія, Іспанія, Литва, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Словенія, Фінляндія, Хорватія, Чехія.

²⁷ Сполучене Королівство.

(ii) Написання офіційного протоколу судового засідання

30. У багатьох країнах складання офіційного протоколу судового засідання було й залишається одним із важливих обов'язків деяких помічників суддів²⁸. Виконання цього завдання дедалі більше доручають технічним засобам, але воно зберігає свою важливість у певних справах.

(iii) Підготовка рішень до публікації

31. Інші обов'язки помічників суддів можуть включати редагування тексту рішень, перевірку посилань або підготовку рішень до публікації (особливо у зв'язку з потребою у видаленні персональних даних).

(iv) Підготовка інформації для ЗМІ

32. КРЄС визнає важливість надання ЗМІ коротких викладів судових рішень, фактичних даних і відомостей про судові засідання²⁹. Написання таких документів під наглядом судді може бути одним із важливих обов'язків помічників суддів.

(v) Адміністративні обов'язки

33. Хоча адміністративні обов'язки зазвичай виконують адміністративні помічники, такі обов'язки, як складання офіційних протоколів судових засідань, упорядкування судових документів, листування зі сторонами, підготовка офіційних копій рішень, а також збір статистичних даних виконуються в деяких державах-членах помічниками суддів.

34. Певні регламенти або вказівки мають інформувати суддів та помічників суддів про те, яку роботу дозволяється делегувати помічникам суддів, забезпечуючи тим самим прозорість і підзвітність щодо прийнятної участі помічників суддів у процесі ухвалення рішень³⁰. Зокрема, судові системи повинні брати до уваги, що для перевантажених роботою суддів бажання активніше залучати помічників суддів до процесу ухвалення рішень може виявитися надмірно сильним.

²⁸ Австрія, Андорра, Бельгія, Монако, Російська Федерація, Румунія, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція.

²⁹ Висновок КРЄС № 7 (2005), пункт 42.

³⁰ Щодо важливості регламентації з теоретичного погляду див. *Nina Holvast, In the shadow of the judge, the involvement of judicial assistants in Dutch district courts*, 2017, с. 217–219.

D. Взаємодія між судьями та помічниками суддів*1. Помічники суддів під керівництвом суддів*

35. Захист незалежності суддів є передумовою верховенства права. Помічники суддів не є судьями, а тому не мають права на суддівську незалежність. Відповідно, як помічники суддів, вони не є незалежними від суддів, роботу котрих вони забезпечують. З цього погляду вони мусять дотримуватися вказівок з боку суддів.

2. Керівна роль суддів

36. Як уже зазначалося, судді не займаються виключно управлінням судовими справами. Проте якщо з ними працюють помічники, судді мусять відігравати провідну роль, яка передбачає встановлення конструктивного зворотного зв'язку, надання допомоги помічникові судді в його розвитку, розбудову взаємної довіри, а також планування того, які завдання можливо делегувати. Ця роль є особливо визначною, якщо праця з помічником слугує освітнім цілям. Чим більша кількість помічників, з якими працює суддя, тим важливішими стають такі управлінські навички. Суддів слід вчити, як здійснювати керівництво, делегувати обов'язки та спілкуватися; їх також потрібно підтримувати у виконанні цієї функції, надаючи їм належні поради.

3. Чіткість вказівок

37. Судді повинні давати чіткі вказівки помічникам суддів і забезпечувати помічників усією потрібною інформацією, аби вони були в змозі якнайкраще виконувати свою роботу.

4. Взаємна повага

38. Судді та помічники суддів мають взаємно поважати й цінувати функції та обов'язки, які виконує кожен із них. Помічники суддів мусять дотримуватися обмежень своїх функцій стосовно ролі судді. Судді, однак, мусять цінувати й поважати важливий внесок помічників суддів у роботу суду.

5. Обмін думками

39. Виходячи із взаємної поваги та розуміння відповідних функцій судді та його помічника, вони можуть і мусять брати участь

у взаємовигідному обміні думками. Оскільки деякі люди вважають за краще «міркувати вголос», аніж «міркувати на папері», помічник судді як «оцінювач ідей» може стати корисним для судді, особливо якщо суддя не входить до складу колегії, а засідає одноособово. Конструктивний зворотний зв'язок корисний як для помічників, так і для суддів.

6. Регламентация робочих відносин

40. Роль та обов'язки помічників суддів мають визнаватися державами-членами. У деяких державах-членах робочі відносини суддів і помічників суддів регламентуються законодавчим актом або внутрішніми правилами³¹. Державам-членам слід виявляти критичні проблеми у відносинах між судьями та помічниками й розглядати оптимальні шляхи їхнього розв'язання. Це може здійснюватися в рамках регламентів, стандартів, настанов або кодексів поведінки, що регулюють взаємодію між судьями та їхніми помічниками. Механізми «м'якого» права та етичні норми також можуть допомогти в уникненні конфліктів між судьями й помічниками суддів і роз'яснити, наприклад, як долати міжособистісні конфлікти³².

IV. СТАТУС ПОМІЧНИКІВ СУДДІВ**A. Практика в державах-членах**

41. Надана державами-членами інформація свідчить про наявність різних підходів до статусу та організації роботи помічників суддів. У більшості держав-членів помічники суддів працюють у судах усіх інстанцій. У деяких державах-членах їхні посади передбачені лише у верховних і конституційних судах³³, або тільки в конституційному суді³⁴, або в спеціалізованих судах³⁵. Помічники суддів можуть

³¹ У Хорватії помічники суддів навіть згадуються в Конституції.

³² Корисним прикладом є Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини.

³³ Австрія, Данія, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Люксембург, Німеччина (в судах першої та другої інстанцій, однак випускники (*Referendare*) працюють лише обмежений час, аби задовольнити необхідну кваліфікаційну вимогу до отримання доступу до юридичної практики), Норвегія, Сполучене Королівство.

³⁴ Італія.

³⁵ Албанія.

бути державними службовцями³⁶ або найманими працівниками³⁷, прийнятими на роботу за строковими або довгостроковими договорами. У деяких країнах помічниками суддів можуть бути судді першої чи другої інстанції, що служать помічниками суддів обмежений час, після чого повертаються до своїх судів³⁸. Хоча такі відряджені судді служать помічниками суддів, за ними зберігається статус суддів того суду, від якого їх було направлено.

В. Добір

1. Процес добору

42. Помічників суддів слід добирати в рамках прозорого процесу на основі об'єктивних критеріїв і заслуг, зважаючи на досвід роботи, кваліфікацію, навички правника, доброчесність, комунікативні навички та мотивацію. Одним із чинників у процесі добору може бути потреба в забезпеченні розмаїття. Якщо робота помічником судді є (офіційною чи неофіційною) передумовою для того, щоб стати суддею, це слід брати до уваги в процесі добору. Під час добору потрібно належним чином зважати на освітню мету, переслідувану механізмом добору помічників суддів. Якщо робота помічником судді є необхідною кваліфікаційною умовою допуску до юридичної практики³⁹, як це заведено в деяких державах-членах⁴⁰, ці принципи неможливо повною мірою реалізувати, оскільки кожному придатному кандидату потрібно дати можливість отримати необхідну кваліфікацію для юридичної практики.

³⁶ Австрія, Азербайджан, Андорра, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Данія, Ісландія, Іспанія, Кіпр, Литва, Люксембург, Монако, Російська Федерація, Румунія, Словенія, Фінляндія, Франція, Хорватія, Швейцарія, Швеція.

³⁷ Боснія і Герцеговина, Іспанія, Латвія, Мальта, Республіка Молдова, Норвегія, Польща, Сполучене Королівство, Чехія, Франція.

³⁸ Особливо в Німеччині та Іспанії, але ця модель існує також (зі змінами) в Австрії, Албанії, Словенії та Хорватії.

³⁹ Юридична практика в цьому сенсі може означати, залежно від національної правової системи в кожній країні, роботу адвокатом, або прокурором, або суддею.

⁴⁰ Німеччина та Словенія, а також — у певних аспектах — Австрія та Бельгія. Цих стажистів, або *Referendare*, не слід плутати з цілком кваліфікованими помічниками суддів, які забезпечують роботу суддів триваліший період часу в усіх судах (Словенія, Бельгія) або у вищих судах (Австрія і Німеччина).

2. Зовнішня незалежність судової влади

43. Суддівська незалежність має бути захищена від зовнішнього тиску (зовнішня незалежність⁴¹). З огляду на наближеність помічників суддів до процесу ухвалення судових рішень, під час добору помічників суддів має гарантуватися незалежність судової влади. Саме судова, а не виконавча влада має нести відповідальність за добір. До того ж сама судова система найбільш придатна для добору кандидатів, які мають якості та навички, необхідні для забезпечення роботи суду, особливо коли виникає потреба в експертних знаннях у певних галузях права.

3. Внутрішня незалежність

44. Суддівська незалежність може забезпечуватися не лише захистом від зовнішнього впливу, а й заходами, вжитими всередині судової системи (внутрішня незалежність)⁴². Помічники суддів тісно співпрацюють із судьями, які мають упевнено покладатися на їхню надійність, компетентність і мотивацію. Це особливо важливо тоді, коли помічників суддів закріплюють за одним суддею або колегією суддів. У таких випадках кожному судді, що працює з індивідуально закріпленими помічниками суддів, має надаватися право голосу в питаннях, пов'язаних з доббором й призначенням помічників.

4. Тривалість працевлаштування

45. Держави-члени дотримуються різних підходів до тривалості працевлаштування помічників суддів. У більшості держав-членів робота на посаді помічника судді може мати постійний характер⁴³. Хоча в таких країнах ця посада зазвичай не передбачає постійного працевлаштування, на практиці помічники суддів можуть працювати тривалий час або навіть до виходу на пенсію. Останній варіант, наприклад, може застосовуватися в країнах, де посада помічника судді розглядається як умова для подальшого призначення суддею. Але якщо нових суддівських призначень здійснюється недостатньо, помічники

⁴¹ Див. Рекомендацію СМ/Rec (2010) 12, пункти 11–21, див. рішення СЕС у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses nromu Tribunal de Contas» від 27 лютого 2018 року — С 64/16, пункт 44.

⁴² Див. Рекомендацію СМ/Rec (2010) 12, пункти 22–25, див. рішення СЕС у справі «Associação Sindical dos Juizes Portugueses nromu Tribunal de Contas» від 27 лютого 2018 року — С 64/16, пункт 44.

⁴³ Азербайджан, Андорра, Бельгія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Кіпр, Латвія, Литва, Республіка Молдова, Монако, Норвегія, Румунія, Швейцарія.

суддів можуть «застрягти» на своїх посадах⁴⁴. В інших країнах робота помічником судді є короткостроковою, але вона також спрямована на освітній аспект⁴⁵.

46. Обидві системи довгострокового й короткострокового працевлаштування мають свої переваги та недоліки. Наявність досвідчених помічників суддів здатна підвищити ефективність роботи судів. Часті зміни означають, що нових помічників потрібно буде навчити і що їм знадобиться певний час, перш ніж стати корисними. Досвідчені помічники здатні заощадити час і самостійно працювати над рутинними справами. Однак існують також і недоліки, котрі виникають тоді, коли помічники суддів занадто довго залишаються на своїх посадах. Якщо помічники суддів стають дуже досвідченими, вони можуть користуватися вельми значним впливом на процес ухвалення судових рішень. Це створюватиме проблеми з огляду на зазначені вище гарантії за статтею 6 ЄКПЛ. Якщо робота помічником судді переслідує освітню мету, особливо важливим є те, щоби помічники суддів не затримувалися на своїх посадах. Крім того, регулярні зміни в складі помічників суддів допомагають судам і суддям зберігати динамізм і обізнаність про нововведення.

47. Якщо держави-члени та їхні судові системи залучають помічників суддів на триваліший час, вони мають визнавати свою відповідальність як роботодавця й забезпечувати можливість для навчання або розширювати роль, яку виконують досвідчені помічники, щоби допомагати в їхньому розвитку. Можливо, таких помічників варто просувати на більш відповідальні посади в апараті суду або переводити до вищих судових інстанцій.

48. Якщо це можливо у відповідній судовій системі, найдосвідченіших помічників суддів слід заохочувати до того, щоби вони стали суддями, та надавати їм потрібну підтримку. Судова система, таким чином, зможе покладатися на кандидатів, які мають всебічне розуміння обов'язків і ролі судді. Опора на їхній досвід здатна зменшити потреби в навчанні та сприяти розвитку ефективної судової системи.

49. Державам-членам пропонується знаходити баланс між перевагами та недоліками довгострокового й короткострокового працевлаштування помічників суддів. Тривалість роботи на посаді

⁴⁴ Словенія, Хорватія.

⁴⁵ Австрія, Данія, Ірландія, Люксембург (наявного досвіду поки що недостатньо), Німеччина, Норвегія, Польща, Сполучене Королівство, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція.

не має бути занадто короткою, аби помічники суддів могли надавати високоякісну підтримку та отримувати цінну інформацію. Однак у світлі зазначених вище ризиків перебування помічників суддів на одній посаді також не має бути занадто тривалим.

С. Оцінювання

50. У разі якщо робота помічника судді підлягає оцінюванню, воно має здійснюватися суддею або суддями, з якими працював цей помічник. Це особливо важливо, якщо робота на посаді помічника судді слугує освітнім цілям. Оцінки та рекомендації, отримані в процесі оцінювання, можуть виявитися вельми важливими для подальшої кар'єри помічника судді. Оцінювання потрібно проводити за об'єктивними критеріями, зважаючи на правову компетентність, добросовісність, мотивацію та ефективність роботи помічника. Хоча оцінювання помічників суддів не зачіпає проблем суддівської незалежності, у цьому процесі можна керуватися принципами, розробленими для оцінювання суддів⁴⁶. Як і суддя, в процесі оцінювання помічник судді має бути заслуханий.

Д. Навчання

51. В умовах правового середовища, що постійно змінюється, судовим органам слід формувати культуру самовдосконалення і навчання суддів⁴⁷. Ці можливості для навчання мають бути доступні помічникам суддів, аби підвищувати їхню здатність допомагати суддям. Якщо існує система навчання суддів, навчання для помічників суддів має пропонуватися тим же закладом. Він має брати до уваги потреби помічників суддів у навчанні. Таке навчання має особливе значення, якщо помічники прагнуть стати суддями.

Е. Організація роботи

52. Як свідчать відповіді, отримані від держав-членів, існують три різні способи, щоби організувати роботу помічників суддів, наприклад, помічник чи декілька помічників можуть працювати з одним суддею⁴⁸.

⁴⁶ Див. Висновок КРЄС № 17 (2014).

⁴⁷ Див. Висновок КРЄС № 4 (2003).

⁴⁸ Це можна назвати «системою кабінетного врядування», яка діє в Австрії, Азербайджані, Бельгії, Болгарії, Боснії та Герцеговині, Грузії, Ірландії, Іспанії (в Конституційному суді), на Кіпрі, в Латвії, Литві, на Мальті, в Республіці Молдова, Німеччині, Польщі, Російській Федерації, Сполученому Королівстві, Хорватії, Україні; це також практикується в ЄС.

Помічники суддів також можуть закріплюватися за колегією суддів⁴⁹. Третій підхід передбачає створення резерву помічників, які працюють із різними суддями⁵⁰. Іноді використовується четвертий підхід, коли для роботи над особливими справами формують групи помічників суддів⁵¹.

53. У будь-якій судовій системі слід ретельно ставитися до питання про те, який підхід найкраще відповідає її правовій традиції та системі судочинства. Кожен із цих підходів має свої переваги й недоліки. Якщо судді тісно співпрацюють із тими ж самими помічниками чи помічником, між ними можливо побудувати стосунки глибокої довіри. У цьому разі суддям слід мати право голосу щодо призначення помічників суддів. Кількість помічників, закріплених за кожним суддею, не має бути занадто великою, щоб у суддів був час на уважну перевірку їхньої роботи. Перевагою системи резерву помічників може бути те, що судді працюють із помічниками, які характеризуються різними якостями.

Ф. Винагорода

54. Чим довше помічники працюють у судах, тим важливіше, щоби їхня праця гідно оплачувалася. Належним чином мають враховуватися не лише цінність роботи помічників суддів, а також корупційні ризики, які можуть виникати в разі недостатньої оплати праці помічників суддів.

Г. Професійна поведінка

1. Безсторонність

55. Сторони, що приходять до суду, розраховують на безсторонність не лише судді, який розглядає їхню справу, а й помічника судді, що допомагає судді в роботі над справою. Відповідно, помічники суддів зобов'язані інформувати про наявність будь-якого конфлікту інтересів. Крім того, державам-членам слід розглянути питання про впровадження норм, які зобов'язують помічників суддів заявляти самовідвід за тими ж критеріями, що застосовуються до самовідводу судді⁵². КРЕС рекомен-

⁴⁹ Андорра, Бельгія, Ісландія, Німеччина, Румунія, Словенія, Фінляндія, Чехія, Швейцарія, Швеція.

⁵⁰ Австрія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Данія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Верховний суд Литви, Люксембург, Монако, Норвегія, Фінляндія; це також практикується в ЄСПЛ.

⁵¹ Іноді в Фінляндії; це також практикується в Міжнародному кримінальному суді (МКС).

⁵² Як у Румунії, Словенії, Хорватії, Швейцарії.

дує державам-членам розглянути можливість ухвалення нормативного акта, який дозволяв би сторонам заявляти відвід помічникам судді.

2. Конфіденційність

56. Помічники суддів повинні зберігати в таємниці всю інформацію, отриману ними у зв'язку зі своєю роботою. Це має вирішальне значення для спілкування поза судом, наприклад, з друзями, в соціальних мережах, зі ЗМІ, з партіями, законодавчою та виконавчою владою. Це також має значення і в суді, наприклад, щодо голови суду та керівництва суду. Нормативні акти, які стосуються конфіденційності, мусять, звичайно, забезпечувати дотримання прав і свобод, захищених статтею 10 ЄКПЛ та іншими відповідними положеннями Конвенції.

3. Незалежність

57. Помічники суддів відіграють подвійну роль: вони є частиною судової адміністрації, але також допомагають суддям у виконанні їхніх незалежних обов'язків. Тому повага до суддівської незалежності та її розвиток є важливим обов'язком помічників суддів. Ця особлива роль повинна бути відображена в їхньому статусі. Регламентація їхніх обов'язків, їхніх законних прав і статусу має забезпечувати неможливість зловживання їхньою подвійною роллю для порушення незалежності суддів як всередині судової системи, так і поза нею. Наприклад, у разі отримання суперечливих наказів від судді, який працює над конкретною справою, та від судової адміністрації слід виконувати вказівки судді.

4. Стандарти етичної та професійної поведінки

58. Помічники суддів, особливо ті, що залучені до процесу написання текстів судових рішень, виконують важливі обов'язки в рамках судової системи. Їхня поведінка може безпосередньо впливати на довіру з боку суспільства та сторін, які прагнуть здійснення правосуддя. КРЕС рекомендує розробити стандарти етичної та професійної поведінки помічників суддів, що відображають їхню роль та обов'язки⁵³. Попри зазначені вище важливі відмінності між роллю суддів і роллю їхніх помічників, численні принципи, виражені в стандартах, що стосуються етичної та професійної поведінки суддів, актуальні також і для помічників суддів. У своїх діях помічники суддів мусять проявляти добросовісність,

⁵³ Див. як приклад Типовий кодекс поведінки юридичних помічників і радників у судах і органах прокуратури Боснії та Герцеговини.

пристойність і безсторонність. Вони повинні виконувати свої обов'язки сумлінно та з високим професіоналізмом.

V. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Ухвалення рішень є головним суддівським обов'язком у всіх правових системах (п. 18). Помічники суддів мусять підтримувати, а не замінювати суддів у виконанні ними своїх функцій (п. 19). Відповідно, помічників суддів не слід залучати на шкоду призначенню достатньої кількості суддів (п. 14).

2. Компетентні помічники суддів здатні надавати суттєву підтримку суддям, тим самим допомагаючи вдосконалювати роботу судів усіх рівнів (пп. 11, 15). Помічники суддів, зокрема, можуть бути важливим інструментом у підвищенні ефективності судів (п. 13). Державам-членам слід ретельно зважувати, чи варто використовувати помічників суддів, а якщо так, то в судах яких інстанцій і яким чином організувати їхню роботу, щоб забезпечувати якість, дотримання строків і тим самим ефективність судової системи (п. 15).

3. Держави-учасниці мають забезпечувати достатнє фінансування, щоб наймати кваліфікований судовий персонал, у тому числі помічників суддів у разі їхнього залучення (п. 13).

4. Задля забезпечення прав сторін згідно зі статтею 6 ЄКПЛ судді мусять володіти законодавством і фактами так, щоби ухвалення судових рішень залишалось виключно їхньою прерогативою (п. 18). Чим тісніше помічники суддів пов'язані з процесом ухвалення рішень і чим вище навантаження на суддів, тим важливіше, щоб система судових органів та судді пильно стежили за тим, аби судді зберігали контроль над помічниками суддів через ретельний нагляд за їхньою роботою (пп. 14, 22).

5. Державам-членам слід розглянути можливість запровадження певних регламентів або настанов, які інформували б суддів і помічників суддів про те, яку роботу дозволяється делегувати помічникам суддів, забезпечуючи тим самим прозорість і підзвітність щодо прийнятної участі помічників суддів у процесі ухвалення рішень (п. 34).

6. Державам-членам слід розглянути можливість регламентації статусу помічників суддів з огляду на такі аспекти, як їхній добір, розмір заробітної плати, оцінювання, організація роботи, потреби в навчанні

та, де це необхідно, становище помічників, які працюють тривалий час (пп. 41–54).

7. Державам-членам пропонується знаходити баланс між перевагами та недоліками довгострокового й короткострокового працевлаштування помічників суддів (п. 49). Якщо це можливо у відповідній судовій системі, найдосвідченіших помічників суддів слід заохочувати до того, щоб вони стали суддями, та надавати їм необхідну підтримку (п. 48).

8. Саме судова, а не виконавча влада має нести відповідальність за добір помічників суддів у рамках прозорого процесу на основі об'єктивних критеріїв і заслуг (пп. 42, 43).

9. Поведінка помічників суддів може безпосередньо впливати на довіру з боку суспільства та сторін, що прагнуть здійснення правосуддя. Тому в регламентах і настановах мають міститися вказівки щодо робочих відносин між суддями й помічниками суддів, а також щодо професійної та етичної поведінки помічників суддів (пп. 35–40, 58).

10. Помічники суддів повинні зберігати в таємниці всю інформацію, отриману ними у зв'язку зі своєю роботою (п. 56).

11. Помічники суддів зобов'язані інформувати про наявність будь-якого конфлікту інтересів. Державам-членам слід розглянути питання про впровадження норм щодо відводу та самовідводу помічників суддів, аналогічних тим, що застосовуються до суддів (п. 55).

12. Наближеність помічників суддів до суддів, роботу яких вони підтримують, не має бути об'єктом зловживання з метою порушення незалежності суддів як поза, так і всередині судової системи (п. 57).